

دانشگاه سیستان و بلوچستان

تحصیلات تکمیلی

پایان نامه دکتری در رشته علوم اقتصادی

عنوان:

بررسی الگوی مصرف بین دوره ای و شکل گیری عادات مصرفی (مطالعه موردی ایران)

استاد راهنما:

دکتر مصیب پهلوانی

استاد مشاور:

دکتر محمدنبی شهیکی تاش

تحقیق و نگارش:

رضاروشن

(این پایان نامه از حمایت مالی معاونت پژوهشی دانشگاه سیستان و بلوچستان بهره مند شده است)

۱۳۹۲

بسمه تعالی

این پایان نامه با عنوان بررسی الگوی مصرف بین دوره ای و شکل گیری عادات مصرفی (مطالعه موردی ایران) قسمتی از برنامه آموزشی دوره دکتری علوم اقتصادی توسط دانشجو رضا روشن با راهنمایی استاد پایان نامه دکتر مصیب پهلوانی تهیه شده است. استفاده از مطالب آن به منظور اهداف آموزشی با ذکر مرجع و اطلاع کتبی به حوزه تحصیلات تکمیلی دانشگاه سیستان و بلوچستان مجاز می باشد.

رضا روشن

نام و نام خانوادگی	امضاء	تاریخ
استاد راهنما: دکتر مصیب پهلوانی		۹۲/۶/۲۰
استاد راهنما:		
استاد مشاور: دکتر محمدنبی شهیکی تاش		
استاد مشاور:		
داور: دکتر نظر دهمرده		
داور: دکتر غلامرضا زمانیان		
داور: دکتر محمدحسین قطرس		
داور: دکتر احمد جعفری صمیمی		
نماینده تحصیلات تکمیلی: دکتر حبیب ... سالارهی		

تعهدنامه اصالت اثر

اینجانب رضاروشن تعهد می‌کنم که مطالب مندرج در این پایان‌نامه حاصل کار پژوهشی اینجانب است و به دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این نوشته از آن استفاده شده است مطابق مقررات ارجاع گردیده است. این پایان‌نامه پیش از این برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارائه نشده است.

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به دانشگاه سیستان و بلوچستان می‌باشد.

نام و نام خانوادگی دانشجو:

امضاء

تقدیم به:

همسر دلسوز و فداکارم و دو فرزندم حسن و زهرا.

سیاسگزاری

سپاس خدای را به وسعت آن سپاسی که ملائکه مقرب و خلایق مکرم او را شکر گفته اند. برترین شکر از میان هر شکری، همچون برتری پروردگاران بر هر وجودی. سپاس خدایی را که نومید نیستیم از رحمت او، تهی دست نیستیم از نعمت او، و مأیوس نیستیم از مغفرت او. خدایی که رحمت او پیوسته است و نعمت او ناگسسته.

به مصداق «من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق» بر خود واجب می دانم زحمات و ارشادات تمامی اساتید و کارکنان گروه اقتصاد که افتخار ده سال همراهی با آنان را داشته ام ارج نهاده و مراتب تشکر قلبی و باطنی خویش را از الطاف و مهربانی‌های آنان ابراز نمایم.. از استاد راهنمایم جناب آقای دکتر مصیب پهلوانی که در تمامی مراحل این رساله همیشه همراه، راهنما و روشنگر مسیر من بودند و نظرات ارزشمندشان نقش بی بدیلی در به ثمر رساندن این پژوهش داشتند کمال تشکر را دارم؛ و از ایزد منان برای ایشان سلامتی و موفقیت روزافزون را آرزومندم.

بر خود فرض می دارم که از راهنمایی‌ها و مشاوره‌های دلسوزانه‌ی استاد فرزانه جناب آقای دکتر محمد نبی شهیکی تاش تشکر و سپاسگزاری نمایم و از خداوند متعال سلامتی و توفیق بیشتر ایشان را خواستارم.

بر خود فرض می دارم از کلیه‌ی کسانی که در دوره دکترا افتخار خوشه‌چینی از خرمن معرفت و دانش آنان را داشته‌ام که به نوعی انجام این کار تحقیقی را مدیون کلاس و درس‌های آنان می دانم تشکر نمایم در این راستا سزاوار است از اساتید دلسوز و فرهیخته‌ای همچون دکتر نظر دهمرده، دکتر غلامرضا کشاورزحداد، دکتر کریم امامی، دکتر احمد اکبری، دکتر جواد شهرکی، دکتر غلامرضا زمانیان، دکتر مهدی صفدری، دکتر محمد حسین کریم، دکتر علیرضا کر باسی، دکتر عباس شاکری، دکتر حسین کاوند، دکتر محمد حسین پورکاظمی، دکتر طالب‌لو و تشکر و قدردانی نمایم.

همچنین، در اینجا جا دارد از کلیه کسانی که در انجام این رساله به بنده یاری رسانده‌اند، و نام آنان از قلم و نه از قلبم افتاده، تشکر کنم. اذعان دارم که همه کاستی‌های احتمالی این فعالیت پژوهشی متوجه اینجانب خواهد بود.

چکیده:

در این رساله به بررسی الگوی مصرف بین دوره ای در ایران با تاکید بر شکل گیری عادات مصرفی پرداخته شده است. در این راستا نظریه های مشهور مصرف از جمله فرضیه ی درآمد دایمی فریدمن و نظریه ی انتظارات عقلایی هال و تعداد دیگری از نظریه های جدید در رابطه با مصرف را مورد بررسی و نقد قرار داده، سپس به تشریح ارزیابی الگوی قیمت گذاری دارایی های سرمایه ای مصرف پرداخته و تعدادی از معماهای موجود در مصرف و راه حل های این معماها بررسی شده است. لذا در این راستا، تاکید این پژوهش بر استفاده از مطلوبیت جدایی ناپذیر، جداسازی ضرایب ریسک گریزی نسبی و کشش جانشینی بین دوره ای، ورود شکل گیری عادات مصرفی و دیرپایی کالاهای بادوام در تابع مطلوبیت، بررسی پدیده ی چشم همچشمی در مصرف یا حساسیت نسبت به برخی از سطوح مرجع مصرفی و قاعده سرانگشتی در مصرف می باشد. در بخش های مختلف از پژوهش پیش رو، پس از حداکثر سازی توابع مطلوبیت مورد نظر نسبت به قیدهای مطرح شده، با استفاده از شرایط مرتبه اول مبادرت به استخراج معادلات اولر کرده و در نهایت در بخش تجربی با بهره گیری از روش گشتاورهای تعمیم یافته برای معادلات غیرخطی با فرض وجود انتظارات عقلایی یا روش برآوردیاب گشتاوری هانسن، به برآورد ضرایب معادلات استخراج شده و پارامترهای ترجیحات پرداخته شده است. یافته های پژوهش گویای آن است که رفتار خانوارهای ایرانی، حاکی از ریسک گریز بودن آنان می باشد و میزان آن هرچند که قابل ملاحظه است اما بسیار شدید نمی باشد و میزان آن کمتر از ۳ بوده و در واقع شاخص های محاسبه شده در بازه متعارف آن قرار دارند (کمتر از ۴). همچنین، اثر چشم همچشمی (اهمیت مصرف نسبی) در بین خانوارهای ایرانی در زمینه مصرف بالاست و درجه آن به طور متوسط ۰/۶۵ می باشد (این معیار بین صفر و یک می باشد). از سوی دیگر نتایج بیانگر آن است که شکل گیری عادات مصرفی و دیرپایی کالاهای بادوام در الگوی مصرفی خانوارهای ایرانی اثرات معنی داری دارند و برای کالاهای نیمه بادوام، اثر دیرپایی کالاهای بادوام بر شکل دهی عادات غالب است و برای کالاهای بادوام و نیمه بادوام، شکل گیری عادات بر اثر دیرپایی کالاهای غالب است. همچنین، برآوردها نشان داد که بطور متوسط، بیش از ۵۶٪ از خانوارهای ایرانی براساس قاعده سرانگشتی در مصرف عمل می کنند یعنی صددرصد درآمد جاری شان را مصرف می کنند.

کلمات کلیدی: ریسک گریزی نسبی و نرخ جانشینی بین دوره ای در مصرف - شکل گیری عادات و دیرپایی کالاهای بادوام - پدیده چشم همچشمی (اهمیت مصرف نسبی) - درآمد دایمی و قاعده سرانگشتی در مصرف (مصرف بر اساس درآمد جاری) - نظریه انتظارات عقلایی هال در مصرف

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
فصل اول: کلیات	۱
۱-۱- مقدمه	۲
۱-۲- تعریف مسأله	۴
۱-۳- ضرورت انجام تحقیق	۸
۱-۴- فرضیه ها	۹
۱-۵- هدف ها	۹
۱-۶- چه کاربردهایی از انجام این تحقیق متصور است؟	۱۰
۱-۷- نوآوری طرح در چیست؟	۱۱
۱-۸- روش انجام تحقیق	۱۱
۱-۹- روش و ابزار گردآوری اطلاعات	۱۷
۱-۱۰- جامعه آماری و تعداد نمونه (در صورت لزوم)	۱۸
۱-۱۱- روش تجزیه و تحلیل اطلاعات	۱۹
۱-۱۲- معرفی مفاهیم و اصطلاحات کلیدی پژوهش	۱۹
فصل دوم: پیشینه (مروری بر مطالعات گذشته)	۲۱
۲-۱- مقدمه	۲۲
۲-۲- مصرف کینزی، درآمد دایمی و نقدهایی بر آن	۲۲
۲-۳- مروری بر مطالعات مربوط به قاعده سرانگشتی و نقدی بر آن	۲۹
۲-۴- مروری بر مطالعات مربوط به ترجیحات جدایی ناپذیر و شکل گیری عادات و نقد آنها	۳۳
۲-۵- جمع بندی	۹۱
فصل سوم: ادبیات موضوع و روش تحقیق	۹۸
۳-۱- مقدمه	۹۹
۳-۲- ارزیابی الگوی قیمت گذاری دارایی های سرمایه ای مصرف	۱۰۲
۳-۳- جداسازی ریسک گریزی و جانشینی بین دوره ای در مصرف کل	۱۱۷

۳-۴	چشم همچشمی، شکل گیری عادات و دیرپایی کالاهای بادوام در مصرف بین دوره ای.....	۱۳۲
۳-۵	روش تخمین گشتاورهای تعمیم یافته(برآوردیاب گشتاوری هانسن).....	۱۶۰
فصل چهارم: بررسی تجربی و تجزیه و تحلیل یافته ها ۱۶۹		
۴-۱	مقدمه.....	۱۷۰
۴-۲	داده های استفاده شده در بررسی تجربی پژوهش و آماره های توصیفی داده ها.....	۱۷۲
۴-۳	بررسی نظریه انتظارات عقلایی هال در مورد مصرف در ایران.....	۱۸۷
۴-۴	بررسی نظریه منکیو در مورد مصرف در ایران.....	۱۹۱
۴-۵	محاسبه ی نرخ جانشینی بین دوره ای مصرف و ضریب ریسک گریزی نسبی.....	۱۹۲
۴-۶	بررسی اثرات شکل گیری عادات و دیرپایی کالاها در الگوی مصرف بین دوره ای ایران.....	۱۹۶
۴-۷	بررسی پدیده چشم همچشمی در مصرف خانوارهای ایرانی.....	۲۰۴
۴-۸	تعیین نسبت خانوارهایی که بر اساس قاعده سرانگشتی در مصرف (مصرف براساس درآمد جاری) رفتار می کنند.....	۲۰۷
۴-۹	جمع بندی.....	۲۱۳
فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادها..... ۲۱۶		
۵-۱	بررسی نتایج پژوهش.....	۲۱۷
۵-۲	پیشنهادها.....	۲۲۵
پیوست ها ۲۲۸		
مراجع ۲۴۹		

فهرست جداول

عنوان	صفحه
جدول ۱-۲. تخمین های برای λ در $\Delta c_{t+1} = \alpha_0 + \lambda \Delta y_{t+1} + \sum_{i=1}^k \beta_i X_i + \varepsilon_{t+1}$ از مطالعات قبلی	۳۲
جدول ۲-۲. مدل جدایی پذیر، عادات درونی، بیرونی و ترکیبی مطالعه شده	۹۰
جدول ۲-۳. مدل های مختلف حاوی ترجیحات جدایی پذیر، عادات درونی و عادات بیرونی مطالعه شده	۹۲
جدول ۴-۱. آماره های توصیفی انواع کالاهای مصرفی بادوام، نیمه بادوام، بی دوام و خدمات (قیمت جاری)	۱۷۴
جدول ۴-۲. آماره های توصیفی انواع کالاهای مصرفی بادوام، نیمه بادوام، بی دوام و خدمات (قیمت ثابت ۱۳۷۶)	۱۷۴
جدول ۴-۳. آماره های توصیفی مربوط به انواع دارایی ها ی استفاده شده در پژوهش	۱۷۷
جدول ۴-۴. همبستگی بین انواع مصرف و بازده دارایی های مختلف استفاده شده در پژوهش	۱۸۶
جدول ۴-۵. بررسی مانایی متغیرهای بکار رفته در مدل مصرف براساس نظریه هال و نظریه منکیو	۱۸۸
جدول ۴-۶. بررسی مانایی متغیرهای بکار رفته در مدل شامل کالاهای بی دوام و خدمات و کالاهای نیمه بادوام و ..	۱۹۳
جدول ۴-۷. نتایج مربوط به محاسبه «ترخ جانشینی بین دوره ای مصرف و ضریب ریسک گریزی یا γ » با استفاده از فرمول (۴-۴) و با لحاظ پرتفوی های مختلف	۱۹۴
جدول ۴-۸. بررسی مانایی متغیرهای بکار رفته در مدل اثرات شکل گیری عادات و دیرپایی کالاها با لحاظ کالاهای نیمه بادوام و بادوام	۱۹۷
جدول ۴-۹. نتایج مربوط به محاسبه « شکل گیری عادات و دیرپایی کالاها یا b_1 » با استفاده از فرمول (۴-۵) و با لحاظ پرتفوی های مختلف برای کالاهای بادوام و نیمه بادوام	۱۹۷
جدول ۴-۱۰. بررسی مانایی متغیرهای بکار رفته در مدل اثرات شکل گیری عادات و دیرپایی کالاها با کالاهای بادوام	۱۹۹
جدول ۴-۱۱. نتایج مربوط به محاسبه « شکل گیری عادات و دیرپایی کالاها یا b_1 » با استفاده از فرمول (۴-۶) و با لحاظ پرتفوی های مختلف برای کالاهای بادوام	۲۰۰
جدول ۴-۱۲. بررسی مانایی متغیرهای بکار رفته در مدل شکل گیری عادات و دیرپایی کالاها با کالاهای نیمه بادوام	۲۰۱
جدول ۴-۱۳. نتایج مربوط به محاسبه « شکل گیری عادات و دیرپایی کالاها یا b_1 » با استفاده از فرمول (۴-۷) و با لحاظ پرتفوی های مختلف برای کالاهای نیمه بادوام	۲۰۲
جدول ۴-۱۴. بررسی مانایی متغیرهای بکار رفته در مدل محاسبه شاخص اثر چشم همچشمی	۲۰۴
جدول ۴-۱۵. نتایج مربوط به محاسبه «ضریب اثر چشم همچشمی در مصرف یا θ » با استفاده از فرمول (۴-۸) و با لحاظ پرتفوی های مختلف	۲۰۵
جدول ۴-۱۶. بررسی مانایی متغیرهای بکار رفته در مدل محاسبه ضریب قاعده سرانگشتی در مصرف یا λ	۲۰۸
جدول ۴-۱۷. نتایج مربوط به محاسبه «ضریب مصرف براساس درآمد جاری یا λ » با استفاده از فرمول (۴-۱۰) و با لحاظ پرتفوی شماره ۱ (msabad_biarz) شامل (سپرده های مدت دار، سهام، طلا و مسکن)	۲۰۹

جدول ۴-۱۸. نتایج مربوط به محاسبه «ضریب مصرف براساس درآمد جاری یا λ » با استفاده از فرمول (۴-۱۰) با لحاظ پرتفوی شماره ۲ (msabad_baarz) شامل (سپرده های مدت دار، سهام، طلا، مسکن و ارز) ۲۱۱

فهرست شکل ها

صفحه	عنوان شکل
۱۰۱	شکل ۳-۱. روندنمای الگوی نظری پژوهش همراه با مبانی و جزئیات آن
۱۲۱	شکل ۳-۲. زمانبندی تفکیک پذیری نااطمینانی (ویل، ۱۹۹۰)
۱۷۱	شکل ۴-۱. روندنمای مدل هایی که در بخش تجربی برآورد خواهند شد
۱۷۶	شکل ۴-۲. هزینه های مصرف کالاهای بادوام، نیمه بادوام، بادوام و نیمه بادوام، بی دوام، خدمات، بی دوام و خدمات
۱۷۷	شکل ۴-۳. بازدهی انواع دارایی های موجود در سبد دارایی خانوارها
	شکل ۴-۴. نمودار بازدهی پرتفو شماره ۱ (sabad_biarz) شامل: (نرخ سودسپرده های بانکی، بازده سهام، بازده طلا و بازده مسکن) و بازده پرتفوشماره ۲ (sabad_baarz) شامل: (نرخ سودسپرده های بانکی، بازده نرخ ارز، بازده سهام، بازده طلا و بازده مسکن)
۱۷۸	

فصل اول

کلیات

عمده ترین جزء تولید ناخالص داخلی کشور، مصرف می باشد. لذا، آگاهی از وضعیت مصرف و عوامل موثر بر آن از اهمیت ویژه ای برخوردار می باشد. از این روی، نظریه های مهمی در زمینه مصرف ارایه شده است که در این راستا می توان به نظریه کینز (۱۹۳۶) در مورد مصرف اشاره کرد که بیان می کند. این نظریه بیان می کند که مصرف را درآمد قابل تصرف جاری تعیین می کند. اما پس از آن، با توجه به ناکامی های تجربی این نظریه، فرضیه های متعددی از طرف اقتصاددانان در زمینه مصرف و عوامل موثر بر آن ارایه شد که برخلاف نظریه ی کینز، مصرف را تابع درآمد دائمی می دانند، به عبارت دیگر مصرف را بین دوره ای در نظر می گیرند. در این زمینه می توان به فرضیه درآمد دوره زندگی مودیگلیانی-آندو-برومبرگ و فرضیه درآمد دائمی فریدمن (۱۹۵۷) و فرضیه ی انتظارات عقلایی هال (۱۹۷۸) در رابطه با بهینه یابی بین دوره ای مصرف طول عمر اشاره کرد. این نظریه ها با الهام از کار فیشر، تئوری های پویایی را برای مصرف ایجاد کردند که در واقع ارتباط بین مصرف جاری با مقدار کنونی انتظاری از جریان درآمد دوره ی زندگی افراد که همان درآمد دائمی می باشد را بیان می نمایند. اما، شواهد تجربی نشان داد که این تئوری ها نیز نمی توانند رفتار مصرفی افراد و خانوارها را به طور کامل تبیین نمایند و یک نمای غیر منعطفی را از انتظارات ارایه می دادند که عملکرد این تئوری ها توسط اقتصاددانان متعددی از جمله لوکاس مورد نقد قرار گرفت. همچنین، بررسی رابطه تجربی بین درآمد و مصرف در چارچوب انتظارات عقلایی نیز که بیان می داشت که مصرف یک گام تصادفی است از طرف اقتصاددانان با انتقاد روبرو شد. اقتصاددانان دریافتند که مصرف کنندگان به اندازه ای که فرضیه های مبتنی بر درآمد دائمی پیش بینی می کنند، مصرفشان را هموار نمی نمایند و در واقع به نظر می رسد که مصرف جاری بیش از حد به درآمد جاری و وقفه آن حساس است که این موضوع به "معمای حساسیت بیش از حد مصرف" معروف است. از طرف دیگر داده های مصرف نشان داد که در برخی از شرایط، مصرف به تغییرات غیرقابل پیش بینی در درآمد نیز به صورت تدریجی واکنش نشان می دهد که در این شرایط فرضیه درآمد دائمی می تواند رد شود زیرا که این فرضیه نمی تواند در این شرایط پیش بینی کند که مصرف هموار است که این موضوع نیز به "معمای هموار بودن بیش از حد مصرف" شهرت یافته است. وجود این معماها و معماهای دیگری چون "معمای جایزه سهام" که در رابطه با مصرف و دارایی های با مخاطره مطرح شد، سبب گردید که اقتصاددانان برای پی بردن به علل ناکامی های فرضیه های مطرح شده در مورد

مصرف بین دوره ای تحقیقات گسترده ای را انجام دهند. در این راستا، می توان به نقش دیرپایی کالاهای مصرفی، تشکیل یا شکل گیری عادات مصرفی و مطلوبیت غیر قابل انتظار و قاعده سرانگشتی در مصرف و توجیه این معماها و ناکامی های تجربی فرصیه درآمد دایمی اشاره کرد. از این رو، این رساله درصدد است تا به بررسی الگوی مصرف بین دوره ای در ایران با تاکید بر شکل گیری عادات مصرفی بپردازد. از این رو، سعی می شود در فصل اول این رساله یک تصویر کلی از پژوهش حاضر ارائه گردد. سپس در فصل دوم، مطالعات گذشته در زمینه مصرف و به ویژه مصرف بین دوره ای مرور می شود که در این زمینه پس از بررسی مصرف کینزی و مصرف براساس درآمد دایمی، نقد های وارده بر این فرضیه ها را مطرح کرده و به مطالعات مربوط به محاسبه "ضریب قاعده سرانگشتی در مصرف"^۱ اشاره می شود. خانوارهای با رفتار قاعده سرانگشتی در مصرف، در واقع بطور ساده ۱۰۰٪ درآمد جاری شان را مصرف می کنند و بر طبق فرضیه درآمد دایمی عمل نمی نمایند. در بخش دیگری از این فصل نیز مطالعات مربوط به ترجیحات جدایی ناپذیر و شکل گیری عادات و مصرف نسبی (پدیده چشم همچشمی) مورد بررسی و نقد قرار خواهد گرفت. در فصل سوم، ابتدا به ارتباط بین مصرف و داراییهای با مخاطره اشاره می شود؛ سپس، مدلی ارائه می شود که در آن ضریب ریسک گریزی نسبی و جانشینی بین دوره ای معکوس یکدیگر نیستند. در واقع ارتباط متقابل موجود بین این دو ضریب که توسط تابع مطلوبیت توانی در مدلسازی های رایج مطرح می باشد و باعث ایجاد معماهایی در زمینه مصرف شده است کنار گذاشته می شود. در این نوع ترجیحات که توسط اپستین - زین^۲ ارائه شده و به مطلوبیت غیر قابل انتظار یا بازگشتی موسوم است به گونه ای ضریب قاعده سرانگشتی را نیز وارد کرده و معادله اولر نظیر استخراج خواهد شد. در بخش دیگری از این فصل، با استفاده از ترجیحات جدایی ناپذیر به مدلسازی شکل گیری عادات، دیرپایی کالاهای بادوام و اثر چشم همچشمی یا اهمیت مصرف نسبی در مصرف بین دوره ای پرداخته خواهد شد و در انتهای فصل نیز روش اقتصادسنجی مورد استفاده برای تخمین ضرایب در معادلات اولر که روش گشتاورهای تعمیم یافته یا برآوردیاب گشتاوری هانسن می باشد تشریح می گردد. در فصل چهارم نیز به بررسی تجربی مصرف بین دوره ای و تخمین معادلات اولر استخراج شده در فصل سوم پرداخته می شود. در فصل پنجم نیز به تشریح نتایج و یافته های پژوهش و ارائه پیشنهادها اشاره خواهد شد.

-^۱

^۲ -Epstein-Zin

همانطور که بیان شد در ادامه ی فصل حاضر به طور اجمال به مباحثی چون تعریف مسئله، بیان سؤال های تحقیق، فرضیه های تحقیق، ضرورت انجام تحقیق، اهداف و کاربرد های تحقیق، روش و ابزار های گردآوری اطلاعات، روش تجزیه و تحلیل اطلاعات و اصطلاحات و مفاهیم کلیدی پژوهش پرداخته می شود.

۱-۲- تعریف مسأله و بیان سؤالهای اصلی تحقیق

۱-۲-۱- تعریف مسأله

یکی از محوری ترین نظریه ها در زمینه ی بهینه یابی دوره ای مصرف در طول عمر، فرضیه ی درآمد دایمی ارایه شده توسط فریدمن می باشد. پس از ارایه ی نظریه گام تصادفی هال که مبتنی بر فرضیه ی درآمد دایمی و انتظارات عقلایی بود، فرضیه ی درآمد دایمی بطور اساسی مورد نقد قرار گرفت. از جمله این انتقادات که در رفتارهای تجربی و سری زمانی مصرف نیز مشاهده می شود این است که مصرف بین دوره ای کمتر از آن حدی که فرضیه ی درآمد دایمی بیان می دارد نسبت به تغییرات غیرمنتظره در درآمد (درآمد پیش بینی نشده) واکنش نشان می دهد به عبارت دیگر مصرف بیش از حد هموار است که یکی از عوامل مهم که باعث این پدیده در مصرف می شود شکل گیری عادات مصرفی مصرف کنندگان می باشد که در این پژوهش چگونگی ورود عادات مصرفی و دیرپایی کالاهای بادوام^۳ در ترجیحات مصرف کنندگان بررسی خواهد شد. از طرف دیگر داده های مصرف نشان می دهند که مصرف بیش از آنچه فرضیه ی درآمد دایمی بیان می دارد نسبت به درآمد جاری (یا درآمد پیش بینی شده) حساس است این موضوع نیز توسط "قاعده سرانگشتی در مصرف"^۴ که در ادامه خواهد آمد مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

می توان بیان داشت که در طول سال های اخیر پارادایم غالب در تحقیقات مربوط به مصرف بین دوره ای، رهیافت معادله ی اولر و الگوی قیمت گذاری دارائیهای سرمایه ای مصرف^۵ بوده است. اما به نظر می رسد مدل استاندارد دو مشکل اصلی دارد. نخست از آنجاییکه جدایی پذیری^۶ می باشد فقط کالاهای بی دوام و خدمات اجازه دارند در فرمول های تنوریکی مربوطه برای توضیح همزمان بازدهی های دارایی و مصرف وارد شوند که در این پژوهش با معرفی

^۳ -durability of durable goods

^۴ - rule-of-thumb

^۵ -Consumption-based Capital Asset Pricing Model(CCAPM)

^۶ -time-separability

نوعی از ترجیحات جدایی ناپذیر و با وارد کردن شکل‌گیری عادات مصرفی مصرف‌کنندگان و دیرپایی کالاهای بادوام مصرفی در ترجیحات مصرف‌کننده، بر این مشکل فایق آمده و به صورت تجربی برای داده‌های مصرف ایران مورد بررسی قرار می‌گیرد. حال به چگونگی تصریح این نوع ترجیحات و بهینه‌یابی مصرف بین دوره‌ای در این شرایط پرداخته می‌شود.

می‌دانیم که نظریه خرد اقتصادی که یک مبنای علمی برای تقاضای مصرفی ارایه می‌کند با تابع مطلوبیت که در واقع همان فرمول بندی رضایتمندی ناشی از مصرف است آغاز می‌شود. آرگومان^۷ این تابع مطلوبیت جریان خدماتی است که توسط مصرف‌کننده مصرف می‌شود که می‌تواند شامل مخارج حقیقی مربوط به کالاهای بی‌دوام و خدمات باشد که فوراً رضایتمندی ایجاد می‌کنند و همچنین می‌تواند شامل جریان خدمات مصرفی انباره‌های ناشی از خرید کالاهای بادوام باشد که در طول یک دوره‌ی بلند مدت برای مصرف‌کننده ایجاد مطلوبیت می‌نماید؛ لذا نظریات جدید مصرف فرض می‌کنند که رفتار مصرف‌کنندگان نتیجه اقدام عقلایی آنها برای حداکثر کردن مطلوبیت خود از طریق تخصیص جریان درآمدی طول عمر به یک برنامه بهینه‌ی مصرف در طول زندگی است، به همین سبب، خیلی دقیق‌تر آن است که برخلاف ترجیحات جدایی‌پذیر استاندارد که فرض می‌کرد که مطلوبیت جاری فقط به مصرف جاری وابسته است، فرض کنیم که تصمیم‌های مصرف براساس مکانیزم تصمیم‌گیری قوی‌تری بنا شود. یکی از ایده‌های مهم در این زمینه اینست که فرض شود شکل‌گیری عادات و دوام کالاهای مصرفی دارای ترجیحات جدایی‌ناپذیر^۸ هستند. این موضوع دلالت بر این دارد که الگوهای گذشته‌ی مصرف و سطح آن یک سطح آستانه‌ای را شکل می‌دهند که مصرف جاری باید با آن مقایسه شود. بنابراین در این قسمت از تحقیق، مصرف کل بخش خصوصی ایران با استفاده از ترجیحات جدایی‌ناپذیر مربوط به مصرف‌کننده‌ی نوعی بررسی می‌شود. در واقع در این قسمت با استفاده از مدلسازی مناسب، بر خلاف مدل‌های پیشین، فرض استاندارد جدایی‌پذیری ترجیحات در محیط بین دوره‌ای مصرف‌کننده را کنار گذاشته و عادات مصرفی و دیرپایی کالاهای مصرفی بادوام وارد تابع مطلوبیت فرد می‌گردند تا از این طریق بتوان به ارزیابی چگونگی تاثیر الگوی گذشته مصرفی مصرف‌کنندگان بر تصمیم مصرفی کنونی‌شان پرداخت که این اثرات را اثر درونی می‌نامیم. ایده‌ی دیگر

^۷ -argument

^۸ -time-nonseparable

اینست که اجازه داده شود که ترجیحات مصرف کننده به مصرف سایر مصرف کنندگان وابسته باشد. یعنی با در نظر گرفتن تعدادی سطح مصرفی مرجع، بررسی شود که آیا مصرف کنندگان ایرانی چشم همچشمی^۹ زیادی در الگوی مصرفی خود نسبت به دیگران دارند یا خیر؟ به عبارت دیگر، آیا سطح مصرف دوره ی جاری افراد به مصرف دیگران ارتباط دارد یا نه، که این اثر را اثر بیرونی نامگذاری می کنیم، بنابراین در ادامه ضمن معرفی کلی ترجیحات و مدل مربوطه، معادلات اولر برای الگوی بهینه ی مصرف دوره زندگی همراه با محدودیت استاندارد بودجه و با تاثیرات درونی و بیرونی استخراج خواهد شد. براساس کارهای گذشته محققانی چون ابل^{۱۰} (۱۹۹۰)، فرسن و کانستن تینیدز^{۱۱} (۱۹۹۱)، گالی^{۱۲} (۱۹۹۴) و کارول و دیگران^{۱۳} (۱۹۹۷) در زمینه های فوق، ماندگاری عادات دلالت می کند که ضریب با وقفه ی مخارج مصرفی در مدل منفی باشد (برای مثال منظور علامت ضریب α در تابع مطلوبیت توانی $U = (1-\gamma)^{-1}(c_t - \alpha c_{t-1})^{1-\gamma}$ است) در حالی که ضریب دیرپایی (دوام کالاهای مصرفی) مثبت است. بعلاوه اگر هر دو اثر وجود داشته باشد آنکه غالب است علامت را مشخص می کند. بطور شهودی، نتایج معکوس بین شکل گیری عادات و دیرپایی می تواند بصورت زیر درک شود: تحت دیرپایی، مخارج مصرفی گذشته بطور مثبت در آرگومان تابع مطلوبیت انباشته می شود، بنابراین دیرپایی بیشتر در کالاهای بادوام (انباشته شدن ثروت در اجزاء کالاهای بادوام) باعث می شود که در حال حاضر به مخارج مصرفی کمتری نیاز باشد؛ اتفاق معکوس تحت شکل گیری عادات اینست که مخارج مصرفی زیادتر دوره ی گذشته، باعث عادات بیشتر و سطح معاش بالاتر می شود و مصرف بیشتر مصرف کننده نیاز است تا همان مطلوبیت را در دوره های زمانی مختلف داشته باشد. در این پژوهش سعی می شود با وارد کردن اثرات درونی و بیرونی در تابع مطلوبیت، پیامدهای مربوطه بررسی گردد.

دومین مشکلی که در تحقیقات مربوط به مصرف بین دوره ای و رهیافت معادله ی اولر و الگوی قیمت گذاری دارائیهای سرمایه ای مصرف^{۱۴} با آن مواجه هستیم این است که در مدل استاندارد از تابع مطلوبیت توانی دارای کشش یکسان جدایی پذیر و جمع پذیر که دارای انعطاف کمی بوده و برای پوشاندن واقعیات رفتار مصرفی مصرف

^۹ -envious

^{۱۰} - Abel

^{۱۱} - Ferson & Constantinides

^{۱۲} - Gail

^{۱۳} - Carrol et al

^{۱۴} -Consumption-based Capital Asset Pricing Model(CCAPM)

کننده ناکافی است استفاده می شود. برای مثال، ضریب ثابت ریسک گریزی نسبی (CRRA)^{۱۵} و کشش ثابت جانشینی بین دوره ای (EIS)^{۱۶} در مدل و تعریف فوق معکوس هم هستند و نمی توان آنها را از همدیگر جدا کرد. در بخش دیگری از این پژوهش سعی شده است تا با بهره گیری از ترجیحات معرفی شده به وسیله اقتصاددانان از جمله اپستین و زین^{۱۷} این دو پارامتر را از هم جدا ساخته و مقادیر آنها در حالات مختلف برای داده های مصرف کشور محاسبه گردد. همچنین در بخشی از این مطالعه سعی شده با توسعه کار کمپبل و منکیو^{۱۸} و استفاده از رهیافت مطلوبیت غیر انتظاری که توسط اقتصاددانانی چون سلدن^{۱۹} (۱۹۷۸)، کریس و پورتز^{۲۰} (۱۹۷۸ و ۱۹۷۹)، ویل^{۲۱} (۱۹۹۰) و نهایتاً اپستین و زین ارایه شده و امکان جداسازی ضریب ریسک گریزی نسبی و جانشینی بین دوره ای را فراهم می سازد، مشخص شود که چند درصد از درآمد قابل تصرف به سمت خانوارهایی می رود که تمام درآمد جاری شان را مصرف می کنند و چند درصد از درآمد قابل تصرف نیز به سمت خانوارهایی می رود که بر اساس درآمد دایمی برنامه ی مصرفی خود را تنظیم می کنند. در مطالعات گذشته که بر روی رفتار قاعده سرانگشتی در مصرف صورت گرفته است نوعاً از تابع مطلوبیت توانی و معادلات اولر خطی-لگاریتمی استفاده شده که در آنها نمی توان ضریب جانشینی بین دوره ای و ریسک گریزی را از همدیگر جدا کرد. در واقع، چارچوب مطلوبیت انتظاری ون-نیومن-مورگسترن (VNM)^{۲۲} نمی تواند یک راه حل روشنی را برای جداسازی ضریب ثابت ریسک گریزی نسبی (CRRA) و کشش ثابت جانشینی بین دوره ای (EIS) ارایه دهد. جداناپذیری این دو باعث ایجاد سردرگمی در کارهای تجربی مربوط به تعیین پارامترهای ترجیحات مصرف کننده می شود. یک مقدار نزدیک به صفر از EIS (بدست آمده به وسیله ی هال^{۲۳} (۱۹۸۸)) دلالت بر مقدار نامحدودی برای ریسک گریزی دارد که با رفتار مشاهده شده برای مصرف کننده نسبت به گرایش به ریسک در تضاد است. این نتیجه ی غیر قابل توجیه

^{۱۵} -Constant coefficient of Relative Risk Aversion

^{۱۶} -Elasticity of Intertemporal Substitution

^{۱۷} - Epstein-Zin

^{۱۸} - Campbell & Mankiw

^{۱۹} - Selden

^{۲۰} - Kreps & Porteus

^{۲۱} - Weil

^{۲۲} - Von-Neumann-Morgenstern

^{۲۳} - Hall

منجر به این شد که حال نتیجه بگیرد که این تنها جانشینی بین دوره ای است که ارتباط بین میانگین رشد مصرف و بازدهی های دارایی را کنترل می کند؛ ولی در این مطالعه سعی شده است که از تابع مطلوبیت اِستین - زین که امکان جداسازی ضرایب مذکور را فراهم می آورد استفاده شود و با استفاده از روش گشتاورهای تعمیم یافته، تخمین λ (درصد کسانی که برطبق الگوی درآمد دایمی مصرف نمی کنند) بدست آمده است.

۱-۲-۲- سوالهای اصلی تحقیق

۱) آیا فرضیه انتظارات عقلایی هال (شکل دیگری از درآمد دایمی) در مورد مصرف بین دوره ای در ایران برقرار است؟
۲) ضریب ریسک گریزی نسبی برای مصرف بین دوره ای خانوارهای ایرانی چه اندازه می باشد؟
۳) در مصرف بین دوره ای در ایران، اثر شکل گیری و ماندگاری عادات مصرفی بیشتر است یا اثر دیرپایی کالاهای بادوام؟

۴) آیا مردم ایران در الگوی مصرفی شان نسبت به سطوح بالاتر مصرف حساس هستند (چشم همچشمی می نمایند)؟
۵) چند درصد از مردم ایران، براساس قاعده سرانگشتی و نه بر طبق فرضیه ی درآمد دایمی، درآمد قابل تصرف خود را مصرف می کنند؟

۱-۳- ضرورت انجام تحقیق

از آنجایی که مصرف یکی از اصلی ترین اجزاء درآمد ملی است بنابراین درک نوسانات مصرف برای درک نوسانات تولید ضروری است. همچنین، تصمیم های مصرفی، اندازه ی پس انداز را نیز مشخص می کند که این مسئله نیز بر بازارهای سرمایه، سرمایه گذاری و رشد و توسعه اقتصادی تاثیر می گذارد. بنابراین اطلاع از رفتار مصرف کننده، پارامترهای ترجیحات زمینه ساز این رفتار، تغییرات مصرف برای پیش بینی مخارج مصرفی برای سیاستگذاری و توسعه بازارهای مالی بسیار حایز اهمیت است. لذا چگونگی واکنش مصرف به متغیرهای اقتصادی نظیر مصرف دوره های گذشته، کالاهای بادوام، مصرف سایر افراد، درآمد، بازار سهام، مصرف دوره های گذشته و مصرف دیگران می تواند برنامه ریزان و سیاستگذاران اقتصادی کشور را یاری نماید. همچنین اطلاع و دانستن اندازه ی بزرگی پارامترهای ترجیحات مصرف کننده به فهم کارایی سیاست های پولی و پیش بینی چرخه های تجاری کمک می کند.

۱-۴- فرضیه ها

- ۱) فرضیه انتظارات عقلایی حال در مورد مصرف بین دوره ای در ایران برقرار نیست.
- ۲) ریسک گریزی خانوارهای ایرانی در زمینه ی مصرف بین دوره ای بسیار بالاست.
- ۳) در مصرف بین دوره ای در ایران، اثر شکل گیری و ماندگاری عادات مصرفی بر اثر دیرپایی کالاهای بادوام غالب است.

- ۴) مردم ایران در الگوی مصرفی شان نسبت به سطوح بالاتر مصرف حساس هستند.
- ۵) بیش از نیمی از مردم ایران براساس قاعده سرانگشتی و نه بر طبق فرضیه ی درآمد دائمی، درآمد قابل تصرف خود را مصرف می کنند.

۱-۵- هدف ها

الف) هدف اصلی

شناخت بیشتر وضعیت رفتار مصرفی خانوارها ی ایرانی و شکل گیری عادات مصرفی خانوارها.

ب) اهداف فرعی

۱. بررسی تاثیر عوامل موثر بر رفتار بین دوره ای مصرف کشور شامل تاثیر شکل گیری عادات و دوام کالاهای مصرفی و نقش آنها در مطلوبیت مصرف کنندگان؛ چرا که این دو عامل مهم می توانند اندازه مصرف کل کنونی را تحت تاثیر قرار دهند.
۲. بررسی این موضوع که آیا مصرف کنندگان نسبت به سطوح بالاتر مصرف حساسیت نشان می دهند یا خیر؟
۳. بدست آوردن میزان ریسک گریزی نسبی برای مصرف بین دوره ای خانوارهای ایرانی.
۴. بررسی این که آیا فرضیه درآمد دائمی به صورت انتظارات عقلایی حال برای داده های مصرف کشور برقرار است یا نه.
۵. مشخص کردن این که چند درصد از مصرف کنندگان برطبق قاعده سرانگشتی و نه به صورت درآمد دائمی درآمد قابل تصرف خود را خرج می کنند.

۱-۶- چه کاربردهایی از انجام این تحقیق متصور است؟

نتایج این پژوهش می تواند در تصمیم گیری های کلان اقتصادی به ویژه برای حوزه هایی که با مصرف خانوارها سر و کار دارند مورد استفاده قرار گیرد و برای کارگزاران بازارهای پولی و مالی نیز قابل استفاده می باشد. به عنوان نمونه می توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱. آگاهی از متغیرهایی که بر مصرف بین دوره ای مصرف کنندگان تاثیر می گذارند، می تواند این فرصت را در اختیار خانوارها و مصرف کنندگان قرار دهد تا با شناخت دقیق تر رفتار متغیرهای تاثیرگذار بر مصرف، مطلوبیت خود را حداکثر نمایند. همچنین، شناخت بیشتر وضعیت سبد دارایی ها می تواند در جهت حداکثرسازی سود خانوارها از پرتفوی خود و توزیع ریسک داراییهای مختلف موثر باشد.
۲. شناخت میزان ریسک گریزی و کشش جانشینی بین دوره ای خانوارها می تواند این امکان را در اختیار کارگزاران بازارهای داراییها قرار دهد تا با برنامه ریزی مناسب و مدیریت ریسک بتوانند بخش بیشتری از سرمایه های خانوارها را از طرف مصرف به سمت پس انداز و سرمایه گذاری در این بازارها سوق دهند.
۳. سازمان حمایت از مصرف کننده نیز بایستی در تصمیم گیری های کلان خود، ارتباط بین مصرف خانوارها و بازار داراییها را مورد توجه قرار دهد که نتایج این پژوهش می تواند در این زمینه مفید باشد.
۴. آگاهی از چگونگی تاثیر ماندگاری عادات مصرفی و دیرپایی کالاهای نیمه با دوام و بادوام در الگوی مصرفی بین دوره ای خانوارها می تواند اطلاعات مفیدی را در اختیار مسئولین اقتصادی کشور از جمله وزارت صنعت، معدن و تجارت قرار دهد تا در جهت تولید این نوع کالاها برنامه ریزی مناسب داشته باشند.
۵. سیستم بانکی کشور نیز اگر از اندازه های پارامترهای ترجیحات آگاهی داشته باشند می تواند از آن برای تصمیمات قرض و وام دادن استفاده نماید.